

Матеріали 2-ї Всеукраїнської наукової конференції
 “Актуальні питання історії техніки”. – К.: Поліграфічне
 підприємство “ЕКМО”, 2003. – 160 с.

Відповідальні за випуск: Л.О. Гриффен, О.М. Титова

ISBN 966-2153-02-9

© Державний політехнічний музей
 © Центр пам’яткознавства

Зміст

	Стор.
Гльченко М.Ю.	100 років першому випуску
Константинов В.О.	інженерів КПІ..... 7
Лівінська Л.А.	Вагомий внесок випускників КПІ в розвиток електротранспорту..... 9
Татарчук В.В.	З історії повітроплавного гуртка при КПІ..... 11
Бесов Л.М.	Історія науки і техніки як фактор формування загальної культури сучасного фахівця..... 14
Воробкевич А.	Початки фізичних та електротехнічних
Рокіцький О.	досліджень у Львівській політехніці..... 16
Шендеровський В.	
Звонкова Г.Л.	Науково-дослідна робота у Харківському технологічному інституті наприкінці XIX – початку XX століть..... 18
Мельник Т.В.	Організація науково-дослідної роботи з не- органічної хімії у Харківському технологічному інституті (1985 р. – 30-і рр. XX ст.)..... 19
Олексенко В.М.	Перша кафедра математики у Харківському технологічному інституті..... 21
Шатаєв В.	Транспортна інженерна освіта в Україні (кі- нець XIX – початок XX ст.)..... 23
Грицько Б.А.	Про досвід Львівського музею метрології по сприянню вивчення курсу метрології, стан- дартизації, сертифікації в навчальних закла- дах Львова та області..... 26
Дашевская И.Н.	Учебно-лабораторные модели оборудования основных металлургических цехов в ЗГИА..... 28
Сухотеріна Л.І.	Деякі питання розвитку технічних наук в Україні у 20-ті роки XX ст. 30
Озерський Ю.І.	Розвиток матеріально-технічної бази науки УРСР в 50-і роки XX століття..... 31
Полонський Л.Г.	Внесок українських вчених у розвиток тех- ніки наплення газотермічних покривів і їх механічної обробки..... 33
Пилипчик О.О.	Внесок Київського відділення Російського технічного товариства у розвиток цукрової промисловості..... 35
Чайка Н.Г.	Вплив діяльності сільськогосподарських то- вариств на розвиток техніки в Південно- Західному краї (кінець XIX – початок XX ст.)... 37

Однак сам винахідник в кінці 1899 р. розорився, виїхав з Петербургу і поселився в м. Фастові (Київська губернія).

На вершині слави і без засобів до існування М. Бенардос був змушений працювати робітником-зварювальником на заводі В. Брандта і в депо. В Фастові він одержав декілька патентів на нові свої винаходи.

8(21) вересня 1905 р. видатний винахідник помер. Похований в м. Фастові.

ХЛІБОРОБСЬКА ТЕХНІКА МУЗЕЮ “ІСТОРІЯ ХЛІБА” НІЕЗ “ПЕРЕЯСЛАВ”

О.М. Жам

НІЕЗ “Переяслав” (м. Переяслав-Хмельницький)

Українці – нація із прадавньою високорозвинутою землеробською культурою, найважливішою галуззю якої було і є тепер хліборобство. Його основою є знаряддя і засоби виробництва, хліборобська техніка. Ось чому питанню її вивчення та збору в Переяслав-Хмельницькому історико-культурному заповіднику вже з перших років існування музею надавалося важливе значення. Результатом тривалої пошукової і збирацької роботи, вивчення наукових праць і архівних матеріалів з хліборобської тематики стало відкриття у 1984 р. на базі заповідника тематичного музею “Історія хліба”, в експозицію якого композиційно вписалися зібрані під час чисельних експедицій, розвідок, командировок зразки хліборобських знарядь і машинної техніки. Щоб краще уявити місце і роль цієї техніки в експозиції музею варто коротко зупинитися на основних концептуальних засадах, які стали базою для створення музею.

Музейний комплекс “Історія хліба” – один з перших в нашій державі музей, в якому всебічно і комплексно, на широкій матеріальній та науковій базі, показано історію розвитку вітчизняного хліборобства, і тісно пов’язаного з ним хлібопекарства, з найдавніших часів, тобто з часу споживання людиною перших дикорослих хлібних зерен, і до наших днів. Максимально повно розкриті етапи розвитку хліборобства і хлібопекарства в історико-хронологічній послідовності за загальноприйнятою історичною періодизацією. Наводяться всі основні технологічні процеси хліборобства і хлібопекарства від підготовчих до заключних, від зразків сировини до готового продукту. Висвітлюється багатство хліборобських традицій українського народу в їх первісних формах та історичному розвитку. Відсліджується весь річний цикл хліборобських робіт селянської родини. Відтворено умови життєдіяльності хліборобів у минулі століття і теперішній час. Аналізуються впливи на розвиток хліборобства політичних подій і явищ (земельні реформи). Оцінюються досягнення агрономічної і селекційної наук.

Щодо хліборобської техніки, то за її кількістю і цінністю колекція посідає одне з перших місць серед музеїв подібного профілю. Експозиційно вона підібрана так, що на її основі прослідковується еволюція знарядь за багато віків. Разом з тим регулярно проводиться збирання техніки, яка репрезентує сучасний період розвитку хліборобства в Україні. А надалі будуть показані

новітні зразки техніки, адже еволюційний характер тематики музею це передбачає.

Музейний комплекс займає територію близько 3 га. До нього входять: павільйон загальною експозиційною площею 600 кв.м., хата хлібороба, комори для зберігання запасів зерна, споруди для переробки зерна на борошно (водяні, вітряні млини, парові двигуни), майстерня для виготовлення жорнових каменів для жорнових поставів, а також колекція сільсько-господарської машинної техніки ХХ ст. В музеї зібрано понад дві з половиною тисячі експонатів, з яких левову частину складають зразки хліборобської і хлібопекарської техніки, що характеризують розвиток техніки різних регіонів України протягом кількох тисячоліть.

Колекція хліборобської техніки будується на основі місцевого матеріалу. Разом з цим вона показується як невід’ємна складова частина всього вітчизняного розвитку техніки. Знаряддя в експозиції підрозділяються за тематичними розділами, систематизуються за історико-хронологічними групами, групуються за функціональним призначенням. Незважаючи на поєднання в експозиції великої кількості досить різномірних предметів, всі вони вдало поєднані на основі їх внутрішнього зв’язку, утворюють єдину систему, що дозволяє висвітлити знаряддя хліборобства в їх історичному розвитку. Внесення в експонування пам’яток хліборобства певного логічного порядку дає змогу відвідувачам музею краще зрозуміти призначення того чи іншого знаряддя, а також весь процес розвитку хліборобської техніки і хліборобства цілком в той чи інший історичний період. Всі експонати показані одночасно у взаємозв’язку і кожні окремо так, щоб він допомагав розумінню іншого, а всі разом підпорядковувалися основній ідеї – показу зразків хліборобської техніки з врахуванням історичного розвитку форм хліборобства, починаючи від найстаріших до сучасних.

Особливо багатими на давні знаряддя хліборобського виробництва є розділи первісного і ранньофеодального суспільства. Представлені вони багатьма пам’ятками, здобутими працівниками археологічного відділу заповідника під час розкопок стародавнього Переяслава і навколишніх територій. В експозиції цих розділів представлені знаряддя доби міді і бронзи, часів Трипільської культури, скіфської доби та чимало матеріалів періоду Давньоруської держави. Широко представлені мотики з кістки, рогу, сланцю, датовані періодом від VI до IV тис. до н.е., сокири кам’яні (крем’яні) та залізни з просверленими отворами, серпи і окремо вкладні до них (крем’яні, бронзові), металеві леза до ножів, наральники і оковки до заступів III-V ст. н.е. Чимала збірка в експозиції музею стародавніх млинарських знарядь, датованих періодом від III тис. до н.е. до XIII ст. н.е.: зернотерки з різних районів Київської, Миколаївської, Херсонської, Черкаської, Кіровоградської областей, жорнові камені (нижняки і верхняки), ротиральники, кам’яні ступи.

Більшість експонатів – це оригінальні достовірні матеріали. Проте побудувати всю експозицію лише на оригінальних матеріалах через давність їх побутування не було можливості. Тому поряд з оригіналами хліборобських знарядь чи їх частинами експонуються копії і муляжі. Вони хоч і не відіграють в експозиції головної ролі, але сприяють глибшому розкриттю теми експозиції і кращому розумінню її відвідувачами. Спеці-

би використання давніх хліборобських знарядь роз'яснюють чисельні кольорові ілюстрації.

Чудовими зразками хліборобської і хлібопекарської техніки представлена доба феодалізму і формування ранньокapіталістичних відносин. Принципова схема демонстрування знарядь цього періоду включає шість основних виробничих етапів, які в свою чергу підрозділяються на окремі, пов'язані між собою в певній технологічній послідовності операції. Подано знаряддя підготовки і обробітку ґрунту, знаряддя сівби зернових культур, знаряддя збирання врожаю, обмолоту збіжжя, очистки зерна і переробки його на борошно і крупи. Показово, що стовідсотково перераховані групи експонатів становлять оригінальні речові пам'ятки. Особливо цінним є те, що в переважній більшості це знаряддя місцевого походження, тобто зібрані в селах Переяслав-Хмельницького району.

Перераховані групи хліборобської техніки за способом приведення в рух поділяються на ручні і тяглові, а за походженням – на традиційні селянські власного виробництва, модифіковані і фабричного виготовлення. Нажаль музейний павільйон через недостатність експозиційної площі не має умов для розміщення всіх зібраних знарядь. Багато цінних знарядь зберігають запасники фондів. Можливо вони будуть використані в майбутньому при розширенні експозиції. Щодо знарядь, які вже експонуються, то з великого різноманіття зібраної техніки, виставляються лише ті, що мають музейну цінність, типові за своїми формами, конструкцією, функціональним призначенням, технічними характеристиками і відображають особливості того періоду і території побутування, які вони представляють. А також найбільш ефектні і самобутні, які свідчать про технічний прогрес хліборобства і використовуються з порівняльною метою, щоб наочно продемонструвати розвиток галузі в часі.

Характеризувати всі перераховані групи хліборобських знарядь немає потреби. Перерахуємо лише окремі їхні комплекси: рала, сохи, борони, заступи, ціпи, коси, серпи, вила, грабки, граблі, плуги, жатки, косарки, сівалки, культиватори, катки молотильні, гарман (молотильна дошка), віялки, крупорухи, млини з різними приводами (ручні, кінні, водяні, вітряні, парові, нафтові). Ось далеко не повний перелік експонатів, не кажучи вже про їх численні різновиди.

Поряд із знаряддями хліборобства експонуються і знаряддя хлібопекарства різних періодів. Машинною технікою найбільше представлений розділ сучасного хлібопекарства: борошнопросіювачі, машини тістомісильні, тістоокруглювач, машина для замочування черствих хлібобулочних виробів і протирання їх через сита, електропіч, вагонетки для зберігання і транспортування готової хлібобулочної продукції, транспортер для подачі шматків тіста до печі, польова хлібопекарня. Ці та інші експонати передані хлібозаводами м. Києва, Переяслава-Хмельницького, Борисполя.

Значний інтерес у відвідувачів викликає сільськогосподарська машинна техніка ХХ ст. Тут представлені машинні ґрунтообробні знаряддя, посівні машини, трактори і самохідні шасі, зернозбиральні, зерноочисні, зерносортувальні машини, машини післякомбайнового збирання соломи, сінозбирання, вантажні і транспортні машини, протравлювачі насіння зернових культур, зернопогрузчики безперервної дії для погрузки зерна в транспортні засоби. Великою популярністю, особливо у дітей, користується літак АН-2 з

пристроєм для внесення мінеральних добрив у рідкому і сипучому стані, вантажні автомобілі ГАЗ-АА і ЗІЛ-5 1940-го року випуску, стаціонарна молотарка фірми Рустон (Англія, 1916 р.). Цікавою є колекція тракторів, представлених двома групами: колісними і гусеничними. Привертає увагу первісток Харківського тракторного заводу, випущений в 30-х роках ХХ ст., а також одна з останніх розробок цього ж заводу – міні-трактор Т-010 "Мастер", випуску 1989 року, призначений для проведення сільськогосподарських робіт в фермерських одноосібних господарствах. Проте можливості для показу великих розмірів техніки в музеї, експозиційна площа якого всього 600 кв.м., нажаль, обмежені. Тому вона розміщена на відкритих ділянках поблизу павільйону. Сьогодні однією з найбільш болючих проблем і першочергових завдань музею є спорудження критого павільйону для цієї техніки. Проте з боєм доводиться констатувати неспосильність цього завдання, оскільки кошти музею обмежені.

Кращою спробою експозиції відвідувачами, глибшому розкриттю внутрішнього змісту експонатів, розумінню призначення різних знарядь, допомагають пояснювальні текстові і ілюстративні матеріали, а також екскурсія. Не менш важливе значення має архітектурно-художнє оформлення експозиції. Завдяки продуманому оформленню експонатів, вміло підібраним творам художнього, монументального мистецтва зміст експозиції стає більш доступним і зрозумілим. Вони ілюструють те, про що експозиція не може розповісти без допомоги екскурсовода.

Експозиційна робота в музеї не припинилася з відкриттям експозиції. Його працівники продовжують розробляти окремі теми, працюють над вдосконаленням експозиції та комплектацією фондів новими експонатами, в тому числі і новими зразками хліборобської і хлібопекарської техніки. Хочеться вірити, що ще не одне покоління нащадків долучиться до скарбів цього музею.

ПЕРСПЕКТИВА ПОКАЗУ В МЕМОРІАЛЬНОМУ МУЗЕЇ АРХІТЕКТОРА ЗАБОЛОТНОГО МЕБЛІВ, СТВОРЕНИХ ЗА ЙОГО ПРОЕКТАМИ

Л.М. Набок

НІЕЗ «Переяслав» (м. Переяслав-Хмельницький)

Видатний український зодчий ХХ століття Володимир Гнатювич Заболотний залишив по собі велику мистецьку спадщину неперехідної вартості. Насамперед – це будинки Верховної Ради в Ужгороді та в Києві, палац культури у Дніпродзержинську та Обласного житлового та в Івано-Франківську, житлові містечка на Придніпров'ї та в Башкирії, які стали історичними висловом автора в українське мистецтво минулого століття.

Талант Володимира Заболотного як творця виявився на повну потужність при створенні будинку Верховної Ради України. А вже у своїй роботі над цим проектом, він виступив не лише як архітектор будинку, але й виявив себе неперевершеним інтер'єр-дизайнером. Зокрема, особисто розробив умеблювання приміщень Верховної Ради.